

mincí a keramiky importované z jihovýchodu dovolují uvažovat o tom, že hradiště se dostalo i do sféry dálkového obchodu. — Autor soudí, že osada byla svobodnou teritoriální občinou bez výrazné sociální diferenciacie, při čemž obyvatelé byli dosti zámožní. Předpokládá, že v 9. stol. se na Rusi teprve vytvářejí podmínky pro vznik městských útvarů, a proto se ani nepokouší rozhodnout, zda Novotroické hradiště bylo sídlištěm vesnického nebo městského typu. Nálezový komplex však nasvědčuje, že tu nebylo ani trhové, administrativní nebo náboženské středisko a lze tudíž mít za to, že se tato lokalita nevyvíjela v městský útvar.

V závěrečné kapitole shrnuje pisatel nové poznatky, ke kterým na základě výzkumu Novotroického hradiště dospěl. Především byla přesně vymezena hmotná náplň romensko-borševské kultury. Nálezy arabských mincí dokazují, že ji nelze klást do 6.—7. stol., nýbrž až do 8.—10. stol. Ukázalo se, že hrubé nádoby kladené dřive do 6.—7. stol. se vyskytují současně s dokonalejšími tvary v 9. stol. Nalezená keramika dále svědčí, že v 9. stol. nebyl ještě hrnčičský kruh u východních Slovanů obecně používán. Objevená kovová matrice naznačuje, že technika lisování byla známa už v 9. stol. a nikoliv až v druhé polovině 10. stol., jak se dosud soudilo. Výskyt závesků z náušnic tzv. volyňského typu mluví pro to, že tento šperk se už v 9. stol. dostal daleko mimo svou původní oblast. Naopak zase plechové náramky s rozšířenými konci kladené dřive maximálně do 7.—8. stol. tu jsou s materiálem z 9. stol. Stalo se zřejmým, že hmotná kultura 8.—10. stol. je velmi blízká kultuře doby velkoknížecí (11.—13. stol.) a že mezi nimi neexistuje žádný ostrý předěl, jak se dřive tvrdilo, nýbrž vývojová souvislost. Důležitým zjištěním také je, že v novotroickém materiálu nejsou věci skandinávského původu a že tudíž základy hmotné kultury Kyjevského státu se vytvořily bez vlivů vikingských.

Ljapuškina práce bohatě vybavená názornými nákresey jednotlivých objektů i nálezhů a doplněná četnými fotografiemi poskytuje velmi mnoho srovnávacího materiálu a nabývá tak trvalého významu jako cenný pramen. Můžeme si jen přát, aby se stala vzorem jak v rychlosti zpracování výsledků výzkumů, tak v úplnosti vypublikování materiálu a dokumentačních kreseb jakož i v kritičnosti závěrů.

Bořivoj Dostál

M. K. Karger: Drevnij Kijev. Očerki po istorii materiálnoj kultury drevněrusskogo goroda. I. sv., Moskva—Leningrad, Izd. AN SSSR, 1958. 572 stran, 141 obr. v textu, 100 tab.

Monumentální práce s bohatým obrazovým vybavením je zdařilým pokusem o historicko-archeologické zpracování hmotných památek objevených na území hlavního města nejstaršího ruského státu — Kyjevské Rusi. Přípravné práce k tomuto dílu zahrnují nejen dlouholetý archeologický výzkum vedený autorem (1938—1952), ale i četné publikace rázu odborných studií i monografií (jejich neúplný seznam je uveden v publikaci téhož autora: *Archeologičeskije issledovanija drevného Kijeva*, Kijev 1951, pozn. na str. 3—4). V práci jsou shrnuty výsledky archeologických výzkumů prováděných v Kyjevě již půldruhého století a je tu kriticky využito všech písemných pramenů, počínaje Letopisy, které pisatel na mnoha místech konfrontuje s archeologickými fakty. Vzhledem k tomu, že spis se zabývá tematikou, o které se u nás nyní hodně uvažuje a jež se bezprostředně či okrajově týká dosti širokého okruhu interesentů, bude na místě si poněkud šířeji povšimnout obsahu zvláště některých kapitol.

I. „Dějiny archeologických výzkumů starého Kyjeva.“ V rozsahu vymezeném nadpisem autor také hodnotí všechny významnější práce o kyjevských starožitnostech a často s jejich závěry polemisuje.

II. „Nejstarší sídliště a pohřebiště na území Kyjeva“ jsou doložena hrobovými, sídlištními i náhodnými nálezy kultury pohřebních polí zarubinecko-kortevatovského i černjachovského typu a četnými objevy římských mincí (ojedinelých i celých pokladů). Poněvadž se tyto nálezy koncentrují v pěti okrscích přesahujících rozsah středověkého i dnešního Kyjeva, nelze je chápat jako doklad rozsáhlého gotského města na Dněpru, nýbrž jako svědectví o pěti osadách, které tu existovaly v římské době. M. K. Karger odmítá Vigfussonovu teorii o za-

ložení Kijeva Goty. Tato teorie vycházela z náznaků pozdních severských ság a našla řadu přívrženců i v ruské historiografii. Autor soudí, že pravdivé jádro má záznam Nestorův zachycující lidovou tradici o vzniku města v 9.—10. stol. z původního většího počtu starších sídlišť. Nejtemnější fází v dějinách kyjevského území je tzv. antské období (od pol. 5. stol. do druhé pol. 8. stol.), kam patří jen několik náhodných nálezů antropomorfních a paprskovitých spon a dutých stříbrných náramků s rozšířenými konci. Souvislost antského osídlení s obyvatelstvem starším (kult. pohřebních polí) i mladším (kult. romensko-borševská) nelze ani v Kyjevě ani na jiných místech jižní Rusi prokázat. Autor se řadí k té skupině sovětských archeologů, kteří nepokládají slavinitu černjachovské a zarubiněcké kultury za dokázanou.

III. „Sídliště 8.—10. stol. na území Kyjeva“ leží na návrších podél Dněpru: Andrejevská hora, Kiselevka, Kirillovské návrší. Z předvladimirovského hradíště na Andrejevské hoře není ovšem dosti nálezů, které by mohly přesvědčivě dokázat, jak dlouho bylo před 10. stol. osídleno (nalezené zlomky v ruce vyráběné keramiky nelze přesněji datovat). Pro datování je důležité k hradíšti příslušející pohřebiště, rámcově kladené do 9.—10. stol., avšak s převahou nálezů z 10. stol. Revisní výkop „pohanského obětiště“ objeveného kdysi Chvojkou ve středu předvladimirovského hradíště nepřinesl další poznatky k datování, naopak poněkud otřásl průkazností tohoto architekturního útvaru, i když Karger jeho kultovní význam výslovně nezamítá. — Zbytky sídliště na Kiselevce jsou autorem zařazeny pomocí keramiky a pokladu chersonských mincí do 9.—10. stol.; hroby tu nejsou. — Hradíště na Kirillovském návrší bylo zničeno posuny půdy. Patří k němu pohřebiště z 9.—10. stol. zkoumané Chojnovským a Chvojkou. — Zatím co poslední dvě sídliště ke konci 10. stol. zanikají nebo živoří nadále jako bezvýznamné osady, hradíště na Andrejevské hoře je rozšířeno knížetem Vladimírem, který na místě pohanského mohylníku uprostřed nové pevnosti založil Desátkový chrám. Vznik staroruských měst z více osad je jako důsledek rostoucí feudalizace v 10. stol. zákonitým jevem (stalo se tak i u měst Smolenska, Černigova, Suzdali a j.). V náhodném počtu tří zjištěných osad předcházejících Kyjevu nelze však spatřovat doklad absolutní pravdivosti lidové tradice o Kiji, Ščekovi a Chorivovi. — Osídlení Kyjeva již v 9.—10. stol. je doloženo nálezy mincí (jednotlivých i pokladů), především arabských. Ražby pocházejí ze 7. až 13. stol., složení pokladů však ukazuje, že žádný nebyl zaryt před 10. stol.; více se objevují od druhé poloviny 10. stol. a hlavně až v 11. stol. Byzantské mince z 9.—10. stol. jsou vzácné, což svědčí o malých rusko-byzantských stycích v této době, dosud přeceňovaných. Domnívám se, že z datování a výskytu arabských a byzantských mincí v Kyjevě lze vyvodit závěry i při úvahách o původu našich velkomoravských šperků. Donedávna panoval názor o jejich orientální a byzantské provenienci. Dosáhl-li však východní obchod středního Podněpří ve větší míře teprve v druhé polovině 10. stol. a hlavně v 11. stol., nelze ho předpokládat u nás již od konce 9. stol. a nelze velkomoravské šperky považovat za orientální import. Také byzantské vlivy byly u nás dosti přeceňovány. Stále více se ukazuje, že velkomoravské šperky jsou místního původu.

IV. „Kyjevské pohřebiště z 9.—10. stol.“ hodnotí autor na základě 125 hrobových celků sestavených velmi namáhavě podle novinových zpráv, deníků, roztříštěných publikací (často téměř sto let starých) a studia materiálu v četných musejních sbírkách. Ačkoliv hroby z celého Kyjeva čísluje autor průběžně, rozlišuje dvě pohřebiště: na Andrejevské hoře a na Kirillovském návrší. Popisy hrobů nejsou stejně podrobné, což je závislé na pramenech, které měl pisatel v jednotlivých případech k dispozici. Nejlépe jsou popsány hroby z výzkumů autora; u nich máme i popisy jednotlivých předmětů zobrazených na příslušných tabulkách; postrádáme tu však vyobrazení keramiky, dobře datované v hrobových celcích. Karger odmítá třídění kyjevských hrobů L. A. Goluběvovou na pět skupin pro nejednotné kritérium a rozlišuje pouze hroby chudé a bohaté. Chudé pohřby nespálených těl (94 + x) bývaly v hlubokých jamách. Kostry ležící nznak v dřevěných rakvích sbitých železnými hřeby (někdy jen

přikryty rohoží) byly orientovány lebkami k západu (jsou i menší odchylky). Nebožtík byl někdy posypán popelem a uhlíky, ijndy obilím. Do hrobu se dávaly hliněné nádoby, nože, křesadla, brousky, hřebeny, kostěná šidla, kančí kly. Ženské hroby obsahovaly náhrdelníky, náušnice, kroužky do vlasů, prsteny. Chudé mužské hroby se zbraněmi (sekera, kopí, šípky, dýka) pokládá autor za hroby řadových družiníků. Názor Kargerův, že hroby bez nálezů obsahovaly původně milodary z málo trvanlivého materiálu, nelze akceptovat v plné šíři. Vyskytly se i chudé hroby žárové (8 + x), které sestávaly buď z celého žároviště s pozůstatky mrtvého nebo šlo o hroby popelnicové. Příkladů u nich bývá málo: střepy či nádoba, nůž, přezka a pod. — Bohaté pohřby nespálených těl (22 + x) mužských pokládá autor za hroby význačných členů knížecí družiny a dělí je na čtyři typy: 1. hroby ozbrojených družiníků, 2. hroby družiníků s koněm, 3. hroby družiníků s otrokyní, 4. hroby družiníků s koněm a otrokyní. V hrobových jamách bývají dřevěné sruby. U koster se nacházejí meče, sekery, nože, kopí, toulce se šípkami, přilby, kroužková brnění, štíty, ostruhy, udidla, sedla, zbytky postroje, věděrka, importovaná keramika, skleněné nádoby, hrací kostky. Otrokyně bývá bohatě vybavena: náhrdelníky ze skleněných korálků, mincí a mušlí, přezky s dlouhými trny, filigránové a granulované náušnice a prsteny, nůžky. Vyskytují se i samostatné bohaté hroby ženské a bohaté hroby žárové (1). Autor soudí, že všechny popisované hroby jsou pohanské. Žirové i kostrové hroby pokládá za současné a v biritualitě vidí doklad nejednotnosti etnografického složení obyvatelstva středního Podněpří. Naopak v bohatých hrobech se srubovou úpravou hrobových jam nespátřuje etnickou zvláštnost (ať je přičítána ruským kmenům, kočovníkům či Skandinávcům), nýbrž odlišnost sociální a odmítá její spojení se skytskými tradicemi. K potvrzení správnosti názoru autorova bych uvedl, že srubová úprava hrobových jam se vyskytla i na Moravě (Žlutava, Klobouky), pokud lze věřit amatérským nálezovým zprávám. — Hrobový inventář chudých hrobů pokládá pak autor za místní výrobky, kdežto v nálezech z bohatých hrobů rozlišuje od místní produkce importy (mince a sklo z Orientu, čist mince a keramika z Byzance, meč za záp. Evropy, skořepinové spony a přezky s dlouhým trnem ze Skandinávie). V importech vidí doklad obchodních styků a odmítá jejich interpretaci jako důkaz politické nadvlády skandinávských Vikingů nad Rusy. — Terminus ante quem pro datování kyjevských hrobů je založení Desátého chrámu r. 989 a vznik tzv. Vladimírova hradiště koncem 10. stol. na místě staršího mohylníku. Terminus post quem je dán hrobovými nálezy arabských a byzantských mincí přeměněných většinou v závěsky. Tyto mince pocházejí převážně z 10. stol.; mince z 8. a 9. stol. jsou výjimkou a kromě toho jsou v celcích s předměty z 10. stol. Kyjevské pohřebiště tedy patří z větší části do 10. stol. Nutno zdůraznit, že v otázce datování postupoval autor velmi kriticky a dal nalezené mince znovu určit. — Jistým nedostatkem spisu je, že v něm nejsou zpracovány hroby z 11.—13. stol., ačkoliv je o jejich objevech na několika místech zmínka (str. 131, 133, 134). Snad by se právě z nich daly získat poznatky o hmotné kultuře 11.—12. stol., která je v práci nejméně osvětlena. Fakticky jsou důkladněji zpracovány jen archeologické prameny z 9.—10. stol. (pohřebiště) a z konce 12. a první poloviny 13. st. (sídelní objekty). V důsledku toho, že není objasněn pohřební ritus mladších hrobů, mohou vzniknout pochybnosti, zda některé hroby bez nálezů, kladené do 9.—10. stol., nejsou ve skutečnosti z 11.—13. stol.

V. „Obranné stavby Kyjeva v 11.—13. stol.“ Nejstarší stavební fázi Kyjeva bylo malé hradiště nad sz. okrajem Andrejevské hory. Z jeho opevnění byl zachycen pouze příkop (š. = 11 m, hl. = 3 m). Na konci 10. stol. kníže Vladimír hradiště podstatně rozšířil; průběh valu je však znám pouze z písemných zpráv a pozdních plánů Kyjeva, což svědčí o tom, že Vladimírův val chránil v pozdější době akropoli Jaroslavova hradiště (založeného r. 1037 a zaujímajícího mnohem větší plochu; délka valu = 3,5 km). Ruiny Jaroslavova opevnění se zachovaly až do 17. stol. v intaktním stavu; od počátku 19. stol. byly postupně odstraňovány.

Opevnění zkoumané na několika místech v malých úsecích sestávalo z příkopu 13—18 m širokého (hloubka nezjištěna) a valu v základně až 20 m širokého a až 6,95 m vysokého. Kostru valu tvořily dřevěné sruby o rozměrech 19,2×6,7 m, zhotovené z hraněných dubových trámů ($\varnothing = 20\text{--}25$ cm). Sruby se skládaly z dvanácti téměř čtvercovitých kletí (dvě řady po šesti) o straně 2,6 až 3,2 m. Sruby byly zaplněny hlínou. Mezi nimi a příkopem byla ještě jakási rešetovitá dřevěná konstrukce, jejíž účel není jasný. Horní konstrukce valu se pochopitelně nezachovala a není také jasné, zda se val na vnitřní straně stupňovitě snižoval.

VI. „Knížecí a bojarské dvory v Kyjevě“ jsou známy převážně jen z letopisných zpráv (2 kníž. dvory ve městě a 2 mimo město). Knížecí dvůr představuje totiž složitý komplex sestávající nejen z palácových, ale i hospodářských staveb, obydlí služebnictva a řemeslníků, takže jej lze archeologicky jen velmi těžko rozlišit. Byly objeveny základy čtyř velkých kamenných palácových staveb; jde snad o ruiny t. zv. gridnic, t. j. budov určených k pořádní porad a hostin knížecí družiny. — Archeologicky nebyl také rozlišen a prozkoumán žádný bojarský dvůr, který si autor podle slov letopisu představuje jako opevněnou městskou usedlost (choromy).

VII. „Obydlí měšťanů z 11.—13. stol.“, objevená v počtu více než dvaceti, byla polozemnicemi. Na četných příkladech z jiných hradišť ze středního Podněpří autor dokazuje, že základním typem běžného obydlí ve venkovských i městských osadách byla v jižní Rusi až do 13. st. polozemnice. Srubové stavby nebyly dosud archeologicky zjištěny; autor však jejich existenci zvláště v knížecích a bojarských dvorech nevylučuje. Základním vnitřním zařízením polozemnic byly pece postavené na zvýšeném místě. Jejich kopulovitého tvaru bylo dosaženo proutěnou kostrou, omazanou hlínou. Dvakrát byly objeveny pece složené z cihel, jednou z kamene. V chatách nebo mimo ně byly objeveny jámy, jednak odpadkové (před ohništěm), jednak zásobní (do nich někdy zapuštěny velké amfory). Početné nálezy z chat, představující celé soubory nástrojů, objasňují společenské postavení jejich obyvatel (řemeslníci) a jejich tvarová blízkost dokazuje, že objekty zanikly současně katastrofou, při níž obyvatelé nemohli svůj majetek odnést. Tuto událost lze spojit jen s dobytím Kyjeva Tatary r. 1240. Objevené objekty patří tedy první polovině 13. stol. a jejich dřívější široké datování od 11. do 13. stol. je mylné.

VIII. „Městské řemeslo.“ Objevy celých souborů řemeslnických nástrojů, suroviny, polotovarů, odpadků a hotových výrobků dokazují, že prozkoumané sídelní objekty byly současně řemeslnickými dílnami (kostařské, mědilitecké, emailéřské, šperkařské, sklářské, kamenické aj.). Nepodařilo se najít kovářskou dílnu, ačkoliv o vysoké úrovni tohoto řemesla svědčí řada nálezů. Někteří řemeslníci používali současně více technik (odlévání, emailování atd.). Objevem dílen bylo dokázáno, že mnohé věci pokládané dříve za import, jsou místním výrobkem. — Nejvíce bylo odkryto dílen šperkařských. Šperkaři vyráběli především měděný, stříbrný a zlatý drát, z něhož zhotovovali jemné okrasy zdobené různými způsoby: granulace, filigrán, niello, email. Velmi byla rozšířena technika odlévání; mědilitec vyráběl hrubší předměty na ztracenou formu (zvonky, svícný, palcáty, bojová závaží), zlatníci odlévali v trvalých kamenných kadlubech bronzové, cínové a olovené závěsky, lunice, prsteny, knoflíky, křížky. Kamenné kadluby na odlévání náušnic napodobující bohaté granulované a filigránové kusy byly nalezeny u knížecích šperkařů (na akropoli). Dokazuje to, že vyráběli nejen pro potřebu dvora, ale že začali vyrábět i pro městský trh, a to někdy ve druhé čtvrtině 13. stol., neboť odlitků z imitačních forem bylo nalezeno jen velmi málo (Korzuchina). Kovo-tepectví bylo často spojeno s pozlacováním (plošným i ve formě tause). Zmechanisováním a zproduktivněním tepání byla technika lisování plechových šperků pomocí razítek (matric) na olovené podložce. S výrobou přihrádkového emailu (na čelenkách, koltech, řetězcích), objevení se v 11. stol., souvisí tavení skla, doložené nálezy sklářských pecí. Kyjevské sklářství bylo proslulé skleněnými náramky. Dříve se soudilo, že byly vyráběny jen zde a odtud daleko

rozváženy; dnes se ukazuje, že byly zhotovovány na mnoha místech. Kromě náramků a prstenů se v Kyjevě ze skla pořizovaly vysoké tenkostěnné poháry s krátkou stopkou a kruhovým dnem, silnostěnné zelenavé číše, lahvičky a džbány, dále mosaikový smalt a kulatá skla do oken. — O vyspělem hrnčířství svědčí několik druhů keramiky: běžná šedočerná keramika, šálky z bílé hlíny, červeně vypálené amfory. V šedočerné keramice převažují bezúché hrncovité tvary, dále hrnce s uchem a s dvěma uchy (rukomojníky). Vyskytnou se i úzkohrdlé džbány s jedním uchem. Tato keramika bývá zdobena vodorovnými rýhami, vpichy, řídkěji vlnicemi. K této skupině patří také tzv. amforky kyjevského typu (korčazcy), což jsou protáhlé nádoby s užším hrdlem a s dvěma masivními uchy. Vzácné jsou misy a pekáče (skovorodki). — Bělohlíněné šálky s velkým uchem, zdobené vodorovnými rýhami a vpichy, jsou v slovanské keramice neobvyklým tvarem. — Široké amfory s úzkým hrdlem a s dvěma uchy navazují vývojově na amfory antické. Je otázkou, zda se jejich výroba udržela jen v severním Černomoří a odtud byly importovány do vnitrozemí, či zda se v 11.—13. stol. vyráběly přímo ve středním Podněpří. Pro mnohost nálezu je autor přiklání k místní provenienci, Rybakovův důkaz o místní produkci však zamítá, neboť ruské nápisy na amforách nejsou vyryty před vypálením. Otázka původu ruských amfor je tedy analogická otázce tzv. keramiky byzantského rázu v moravsko-slovenské oblasti. — Značné místo, především v obrázcích, věnuje autor hrnčířským značkám; nepřináší však v jejich interpretaci nic nového. Chápe je jako značky hrnčířů, pozastavuje se však nad tím, že se neopakují (což vyvolává těžko pochopitelnou představu o malé produkci městských řemeslníků dleň) a nádoby s knížecím znakem pokládá za výrobky nevolnických hrnčířů. — Ve 12. a 13. stol. byla v Kyjevě také vyráběna keramika se žlutou a zelenou polevou. Zvláštním výrobkem byla hliněná polévaná vajíčka (pisanki). Objevila se i červeně malovaná nepolévaná keramika (ve 13. stol. i u nás — srov. J. Kavan, AR VIII, 1956, str. 382). Specificky kyjevskými keramickými výrobky jsou svícny, lampy (nejsou bohužel zobrazeny) a hliněné figurky (většinou však budou až ze 17.—18. stol.). — Od 10. stol. se začaly v Kyjevě patrně pod vlivy z podunajského Bulharska vyrábět pálené cihly, které lze chronologicky rozlišit podle formátu a kvality pálení. Některé nesou řecké kolky, knížecí znaky nebo ruské nápisy. U chrámu sv. Sofie byla objevena pec na jejich vypalování. Mimo obyčejných cihel se vyráběly vícebarevné polévané dlaždice. K architekturní keramice patří tzv. ozvučníky, používané při stavbě kleneb a kopulí. — Nálezy jednotlivých předmětů i dílen svědčí o existenci dřevoobráběcích řemesel (tesaři, soustružníci, bednáři, stolaři), obrábění kosti a kamene (lamači kamene, kamenorezbaři, výroba žernovů, sloupových hlavic, sarkofágů), zpracování kůže, výroba kožených předmětů, tkalcovství. Na vysoké úrovni bylo i umělecké řemeslo zabývající se výzdobou knižních vazeb a malbami ikon (srov. obydlí umělce, v něm mimo jiné 14 nádobek s barvami). — Řemeslníci tvořili v staroruském městě dvě skupiny: řemeslníci knížecí, bojarští nebo klášterní pracující jako nevolníci a řemeslníci svobodní pracující ve vlastní režii. V Kyjevě byly prozkoumány především dílny knížecích řemeslníků, zatím co o svobodných víme jen z letopisu. — Kartografie nálezu ukazuje, že kyjevské výrobky se rozšířily obchodem i za hranice Kyjevské Rusi (stříbrné a niellované předměty ve Volžském Bulharsku, kroužková brnění u stepních kočovníků, „pisanki“ v Polsku a Švédsku, válcovité zámky v Čechách atd.). — Autor se v této kapitole věnuje především rozboru jednotlivých výrobních technik a řemeslnických zařízení a přesvědčivě rozebírá sociální stránky řemeslné výroby. Často při tom polemisuje a vyvrací mylné názory objevivší se i v pracích významných archeologů jako A. A. Mansurova, B. A. Rybakova a j. V kapitole však chybí podrobný tvarový rozbor jednotlivých předmětů a pokus o jejich datování. Zpracovány jsou především věci z dílen patřící až 13. stol., zatím co nálezy z pohřebiště z 9.—10. stol. tu nejsou rozebrány. Nejpodrobněji si pisatel všímá keramiky, ale i tu chybí náčrt jejího chronologického vývoje. Zvláště lze litovat, že autor nezobrazuje a nerozebírá

keramiku z výborně datovaných hrobových celků, keramiku z předvladimírovského hradíště a z vrstvy pod Jaroslavovým valem. Šperky, které jsou ve slovanské archeologii pokládány za důležité chronologické vodítka, nejsou vlastně vůbec důkladněji zhodnoceny.

IX. „Kyjev a mongolský vpád.“ Autor tu dokazuje chybnost teorií, které se snažily zastít ničivý ráz tatarského nájezdu a zmenšit význam jeho tragických následků pro Kyjevskou Rus a Kyjev (V. B. Antonovič, M. S. Gruševskij). Archeologická stratigrafie ukazuje, že horní Kyjev byl tatarským útokem úplně zničen a ztratil svůj význam na několik staletí. Pod mocnými vrstvami z 19. a 20. stol. se hned nacházejí vrstvy z 11. a 13. stol.; na některých místech je dosti silná mezivrstva ze 17. a 18. stol., avšak vrstvy ze 14.—16. stol. neexistují. Pro katastrofický zánik města svědčí ruiny chrámových a palácových staveb, shofelá obydlí řadových obyvatel, tajná chodba pod Desátkovým chrámem s pozůstatky zavalených obránců, pokusivších se o únik z posledního útočiště, masové hroby se stovkami pohřbených. — V druhé části autor na základě letopisu živě rekonstruuje postup dobývání Kyjeva Tatary.

Slovanští archeologové se jistě budou často obracet k práci M. K. Kargerera, která svým dobrým obrazovým vybavením a mapami poskytuje množství srovnávacího materiálu a umožňuje orientaci v jednotlivých dosud roztržštěných a neúplně publikovaných nálezech. Z práce lze načerpat mnoho metodických poznatků k řešení problematiky raněfeudálních slovanských městských útvarů, jejichž výzkumem se československá archeologie již po řadu let intenzivně zabývá. Dnes tyto výzkumy dostoupily v mnoha případech stadia dílčího nebo celkového zpracování, které v marxistickém pojetí, jež ve své práci důsledně uplatňuje M. K. Karger, přinese naprosto nový pohled na hmotnou kulturu a společenský život Slovanů na našem území na počátku jejich historie.

Bořivoj Dostál

Friedrich Pfister: Götter-und Heldensagen der Griechen. Heidelberg, C. Winter-Universitätsverlag, 1956, str. 312.

Zpracování řeckého bájesloví působí badatelům nesmírné potíže, které vyplývají především z obrovského rozsahu látky. Přistupovali-li dřívější badatelé ke svým rozborům jen na základě zpráv literárních, pak moderní bádání musí sáhnout i po výsledcích starověkých dějin a po pramenech archeologických. Archeologické prameny mají pro nás platnost objektivního činitele, neboť zpravidla nepodléhají v takové míře subjektivnímu pojetí umělce. Zpracování řeckého bájesloví, jehož problematika není zdaleka tak lehká a jasná, jak se laikům zdá, je ztěžováno obvykle i tím, že se autor snaží o to, aby mythologickou látku přiblížil co nejširšímu okruhu čtenářů už proto, že řecké bájesloví je jedním z největších darů antického světa lidstvu.

I Pfister stál před týmiž problémy. Vyřešil je tím, že vzal v úvahu jen báje starší než ze 4. stol. př. n. l. Dále, v úvodu vyřešil otázky historické, příp. literárněvědné, v závěru problematiku pramenů a tradice. Některé báje, obecně známé, avšak dosvědčené až po 4. stol., přidal v dodatku (na př. Apollon a Dafne, Pyramus a Thisbe a j.). Pro snazší orientaci ve složitých genealogiích jsou k výkladům připojeny přehledné tabulky rodokmenů (str. 289 až 299) a rejstřík.

V úvodu (1—22) rozebírá Pf. názory Herderovy a Prellerovy, ve kterých ještě není rozdíl mezi náboženstvím a mythem. V mythu vidí Pf. „vyprávění o bozích, božských bytostech a hrdinech“ a odděluje od něho legendu, která se váže ke kultu a svým vznikem spadá do historické doby. V heroích dávných mytů vidí bohy, kteří měli původně svůj kult a kteří se teprve v předhistorické doby (t. j. podle Pf. mykénské) v pověstech měnili v lidi a v kultech v heroje. Svatyně bývalých bohů se prý změnilly v jejich hroby. Pf. soudí, že Aiolové a Ionové převzali mythy od původního neindoevropského obyvatelstva Balkánského poloostrova.

Pf. uznává změnu obsahu mytů, kterou vyvolávaly různé okolnosti. Tak se mohla měnit jména hrdinů, do mytů vstupovaly pohádky, a pod. Vycházejí z předpokladu, že se mythy